

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่อง คนเร่ขายยาสมุนไพร : ประสบการณ์ชีวิตและกระบวนการสร้าง "ร่าง" นี้มีวัตถุประสงค์ในการศึกษา 3 ประการคือ 1) เพื่อศึกษาถึงกระบวนการเกิดขึ้นของการเร่ขายยาสมุนไพร และกระบวนการสร้างความหมายให้แก่สินค้ายาสมุนไพร 2) เพื่อศึกษาถึงประสบการณ์ชีวิตของคนเร่ขายยาสมุนไพร และ 3) ศึกษา "ร่าง" ของคนเร่ขายยาสมุนไพรในฐานะทุนกายภาพ โดยใช้แนวคิดทฤษฎีหลัก 2 แนวคิด ได้แก่ แนวคิดว่าด้วยสินค้าวัฒนธรรมและกระบวนการกลายเป็นสินค้าของวัฒนธรรม และแนวคิดว่าด้วยร่างกายในฐานะทุนกายภาพ การศึกษาครั้งนี้ใช้วิธีการศึกษาทางชาติพันธุ์วรรณา ที่เน้นการเข้าไปใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับกลุ่มตัวอย่างในสนามของการศึกษา ตลอดจนการให้ความสำคัญกับการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม เพื่อตีความปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในสนาม การศึกษาครั้งนี้มีสนามในการศึกษา 2 สนาม ได้แก่ สนามที่เป็นเส้นทาง/พื้นที่ในการเร่ขายยาสมุนไพร ซึ่งผู้ศึกษาได้ร่วมเดินทางและใช้ชีวิตร่วมกับกลุ่มคนเร่ขายยาสมุนไพร และสนามที่เป็นหมู่บ้าน/ชุมชนดั้งเดิมของกลุ่มคนเหล่านี้

จากผลการศึกษา พบว่ากระบวนการกลายเป็นสินค้าของยาสมุนไพรเป็นการแปรเปลี่ยนสถานะของสมุนไพร โดยใช้ทุนทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น ได้แก่ องค์ความรู้เฉพาะถิ่นถูกบันทึกไว้ใน "ป๊อบ" หรือตำรายาสมุนไพรของหมอเมืองผู้หนึ่งในชนบทภาคเหนือ องค์ความรู้นี้ถูกศึกษาและดัดแปลงโดยลูกหลานซึ่งมองเห็นช่องทางในการทำธุรกิจค้ายาสมุนไพร กระบวนการแปรและแปลงทุนวัฒนธรรมนี้ผนวกเข้ากับกระแสเป็นวงสุขภาพ กระแสนิยมท้องถิ่น และกระแสหวนหาอดีตที่แพร่ขยายอยู่ในสังคม ท้องถิ่นได้รับเอามาปรับใช้ผสมกับกลยุทธ์การตลาดทำให้องค์ความรู้เฉพาะถิ่นว่าด้วยภูมิปัญญาเกี่ยวกับสมุนไพรมี "พื้นที่" ในตลาดทุนนิยมในสังคมไทย โดยที่สินค้ายาสมุนไพรในตลาดทุนนิยมเป็นสินค้าที่มีรหัสหมายทางวัฒนธรรมบางประการฝังตัวอยู่ เช่น การแสดงถึงความเป็นของแท้-ดั้งเดิม, การเป็นสินค้าธรรมชาติ ไม่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ, การแสดงถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น

ในส่วนของประสบการณ์ชีวิตคนเร่ขายยาสมุนไพรซึ่งเป็นการใช้ชีวิตนอกหมู่บ้าน พบว่ากลุ่มคนเร่ขายยาสมุนไพรจะทำการเดินทางเร่ขายยาสมุนไพรไปตามเส้นทางการค้าที่หมอขายยาสมุนไพรเจ้าของธุรกิจกำหนดไว้ ในแต่ละช่วงวันคนเร่ขายยาสมุนไพรจะมีการดำเนินกิจกรรมหลัก 3 ช่วง คือ ช่วงเช้าของวันซึ่งเป็นช่วงเตรียมตัวก่อนการเดินทาง ช่วงสายจนถึงช่วงเย็นเป็นช่วงเวลาของการเดินเร่ขายยาสมุนไพรในพื้นที่ และช่วงค่ำของวันเป็นช่วงเวลาของการพักผ่อนเอาแรง เพื่อเตรียมตัวทำงานในวันต่อไป

สำหรับการศึกษา “ร่าง” ของคนเร่ขายยาสมุนไพรในฐานะทุนกายภาพ พบว่า กลุ่มคนเร่ขายยาสมุนไพรมีกระบวนการสร้างและแสดง/นำเสนอ “ร่าง” ที่หลากหลายในกระบวนการค้า ได้แก่ การทำงานของ “ร่าง” อุดทน, “ร่าง” ตามสังขาร, “ร่าง” บ้านนอก และ “ร่าง” ฝึกฝนผู้ฝรั่ง โดยที่กระบวนการสร้างร่างที่หลากหลายไม่ใช่สิ่งที่เพิ่งเกิดและหยุดนิ่ง แต่เป็นกระบวนการของการสั่งสม การเรียนรู้ ของประสบการณ์ในชีวิต ทั้งนี้ “ร่าง” ที่ปรากฏขึ้นในกระบวนการเร่ขายยาสมุนไพร นั้นมิได้เป็นร่างที่สามารถใช้ได้ในทุกสถานการณ์ แต่ถูกจำกัดด้วยเงื่อนไขทางด้านเวลา และสถานที่ ตลอดจนบริบทแวดล้อมในการดำเนินกระบวนการทำการค้า ส่งผลให้ “ร่าง” บางร่างเป็นร่างที่มีความไม่สอดคล้อง ไม่ลงรอยกับสถานการณ์บางสถานการณ์ ความไม่ลงรอยที่พบได้แก่ ความไม่ลงรอยกัน/ความขัดกันระหว่างชนชั้น (class), เพศสภาพ (gender) และอายุ (age) โดยที่ความไม่ลงรอย ดังกล่าวบางประการสามารถจัดการได้ และบางประการก็ไม่สามารถจัดการได้ ในส่วนของกระบวนการแปลงทุนจากร่างกาย/ทุนกายภาพไปสู่ทุนรูปแบบอื่น พบว่า สามารถแปลงไปสู่ทุนอื่นได้ คือ แปลงสู่ทุนทางเศรษฐกิจ เช่น อาชีพและรายได้ เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบว่า “ร่าง” ที่ถูกสร้างขึ้นก่อให้เกิดทุนวัฒนธรรม เช่น โอกาสเรียนรู้โลกกว้าง, การลงทุนทางการศึกษาแก่นุตรหลาน และทุนทางสังคม เช่น การสร้างเครือข่ายลูกค้า, เครือข่ายความสัมพันธ์ในกลุ่มคนเร่ขายยาสมุนไพรด้วยตัวเอง